

Vývoj vinohradníctva a regionalizácia pestovania viniča v Slovenskej republike

Š. Hronský, E. Pintér: *Tradition of Vine-Growing and Regionalization of Vineyard in the Slovak Republic. Život. Prostr., Vol. 43, No. 1, p. 3 – 7, 2009.*

Tradition of vine-growing on area of the Slovak Republic began according to archaeological findings and historical documents on start of our era. Wrote documents about vine-growing on area of the Slovak Republic are from the 10th century. Wrote documents show evidence of vine-growing in Middle Ages on whole area of Slovak Republic. These wrote documents originate from archives of landlords and church. Names of habitations, parts of areas, but popular architecture and arts also are evidence of vine-growing. More detailed wrote information about vine-growing and wine-making are from last 200 years. Vine-growing was negative influenced by some human activities (for example by wars) and natural disasters. Vine-growing and wine-making were developed during periods of peace and economic expansions. Revitalization of vineyards supported by subsidies which aim is increasing mainly of quality of vine-growing and wine-making is in progress in Slovakia in present time.

História pestovania viniča hroznorodého a výroby vína na Slovensku

Začiatky pestovania viniča hroznorodého (*Vitis vinifera*) na Slovensku sa dávajú do súvisu s panovaním rímskeho cisára Marka Aurélieho (276 – 282), ktorý sa považuje za zakladateľa európskeho, severopanónskeho vinohradníctva. Archeologické nálezy, napr. rímskoprovínčny skypos z pohrebiska v Kostolnej pri Dunaji s motívmi viniča z 1. stor. n. l. a figurky Bakcha z Komárna z 2. stor. n. l. svedčia o tom, že víno, a zrejme aj vinič hroznorodý, poznali naši predkovia už pred príchodom Marka Aurélieho.

Prvá zachovaná písomná správa o pestovaní viniča na Slovensku pochádza z r. 1075, je to donácia Gejzu II. kláštora v Hronskom Beňadiku. Listina kráľa Kolomana z r. 1111 dokumentuje, že zoborský kláštor mal v Pohraničiach vinice. Zo záznamu z r. 1135 sa možno dozvedieť, že kláštor v Bzovíku mal 14 viničov. Zápis z r. 1209 potvrdzuje, že svätajurské panstvo dostal syn nitrianskeho župana z rodu Hunt-Pozmanovcov. Zachovala sa listina z r. 1278, ktorou sa v svätajurskom panstve stanovuje povinné odvádzanie poplatkov a naturálií za vinice. K ďalším zachovaným významným písomnostiam patria: Lazarova mapa Slovenska z r. 1528, na ktorej sú vyznačené vinohradnícke obce, erbové listiny a pečatidlá Častej z r. 1560 a Modry

z r. 1607, viaceré pozemkové knihy, artikuly cechov, mapy, kalendáre a súpisy vinohradníkov.

V 13. storočí vzrástol záujem o vinohradníctvo a vinárstvo. Vtedajší zemepáni zabezpečovali jeho rozvoj i imigrantmi z oblastí, kde bola vyššia úroveň pestovania viniča, najmä Nemcami a Chorvátmi. Vznikali a rozvíjali sa vinohradnícke usadlosti, predovšetkým v oblasti Malých Karpát. V tom období nastala sociálna diferenciacia spoločnosti. Vinohrady obrábali nádenníci, ale vlastnila ich šľachta, cirkev a mešťania, ktorí z nich bohatli. V 14. storočí sa začalo rozvíjať aj obchodovanie s vínom. Do vinohradníctva a vinárstva vstúpili šľachtické rody Thurzovcov a Fuggerovcov. Vo výrobnej a obchodnej činnosti vznikla peňažná forma hospodárenia. Odvtedy sa zachovali záznamy o obchodovaní s vínom i výrobných nákladoch a výnosoch z úrody hrozna. Výrobné náklady tvorili okolo tretiny výnosov z úrody hrozna. Z dobových dokumentov je známe, že v 13. storočí sa vinič pestoval i v severných oblastiach Slovenska – na Orave, Liptove i Spiši.

Do polovice 18. storočia nie sú záznamy o výmere plôch, na ktorých sa pestoval vinič. Zachovali sa však písomné doklady o produkcii vína v okovoch, džberoch, či holbách. V prvej polovici 18. storočia severná hranica pestovania viniča prechádzala cez Trenčín, Bánovce nad Bebravou, Prievidzu, Novú Baňu, Krupinu, Holíč, Vranov a Humenné. Vtedajšie vinohrady mali výmeru

Typické využívanie svahov, často terasovaním. Vinohradnícka oblasť Tokaj, hon Makovisko. Foto: E. Pintér

okolo 80 000 ha. Vína z Pezinka, Svätého Jura, Modry, Nitry, Tokaja i ďalších pestovateľských lokalít konkurovali najlepším európskym značkám a dostávali sa na stoly vtedajších vládarov. V druhej polovici 18. storočia vznikali na Slovensku vinohradnícke spolky, ktoré plnili funkciu ochrancov členských a stavovských záujmov vinohradníkov. V r. 1861 vznikol vinohradnícky spolok v Bratislave a v r. 1884 otvorili v Bratislave prvú vinohradnícku školu na Slovensku. Vinohradníctvo prosperovalo, vznikali rozsiahle plochy vinohradov a väčšie pivnice. Značná časť vína sa vyviezla do mnohých štátov Európy (Kazimír, 1986).

Produkcia hrozna a vína

V r. 1858 – 1862 spôsobila fyloxéra viničová (*Viteus vitifolii*), choroba zavlečená z Ameriky, v európskych vinohradoch katastrofu, ktorá nemá v dejinách pestovania viniča hroznorodého obdobu. Zničila európske vinice od brehov Atlantického oceánu až po Krym. Na Slovensku fyloxérou zničené vinohrady doteraz nedosiahli niekdajšiu rozlohu. Do tejto kalamity boli vinohrady vysádzané pravokorennými, t. j. neštepennými sadenicami prevažne ušľachtilých odrôd viniča hroznorodého. Negatívne ovplyvnila plochy viníc aj prvá svetová vojna, r. 1920 bola výmera vinohradov na Slovensku 9 500 ha.

Po prvej svetovej vojne začali vinohradníci vo veľkej miere vysádzať dobre rodiace hybridy (samorodáky), odolné voči fyloxére i ďalším chorobám. V malokarpat-

skej oblasti sa však stále pestovali tradičné odrody viniča hroznorodého. Po fyloxérovej kalamite začali vinohradníci používať sadenice, ktoré vytvorili naštepením očiek ušľachtilých odrôd viniča hroznorodého na podpníky získané z odrezkov amerického viniča. Takéto viničné kry fyloxéra poškodzuje pod prahom škodlivosti a sadia sa doteraz.

Značné škody slovenskému vinohradníctvu spôsobila druhá svetová vojna. Vinohrady sa počas vojny neobnovovali, ich ošetrovanie a obrábanie pôdy vo viničiach bolo zanedbané. Zariadenia na výrobu vína sa poškodili alebo aj zničili. Vinohrady boli po skončení vojny prestarnuté a rozdrobené, až potom sa začali ich výmery zväčšovať. Roku 1950 bola na Slovensku výmera viníc 12 260 ha s priemernou hektárovou úrodou hrozna 4,7 t. Výsadby hybridov tvorili v tom roku 40 % celkovej výmery vinohradov. V r. 1989 sa evidovalo na Slovensku 28 318 ha vinohradov, z toho 3 000 ha neplodných (mladých vinohradov a vinohradov v re-

kultivácii). Priemerné hektárové úrody hrozna v 80. rokoch 20. storočia boli 6 – 7 t. Spotreba stolového hrozna z vlastnej produkcie dosahovala 2 – 3 kg. Za päťročné obdobie bola najvyššia priemerná hektárová úroda v rokoch 1976 – 1980 (6,03 t).

V ostatných rokoch sa celková plocha vinohradov znížila, ich priemerný vek vzrástol, kompletnosť porastov poklesla a kondícia sa zhoršila. Stav viníc nepriaznivo ovplyvnil i proces transformácie. Vinohrady si v niektorých prípadoch prevzali osoby, ktoré ich nedokázali odborne ošetrovať a starať sa o ne (Bernáth, 2008).

Vinohradnícke oblasti Slovenska

Slovensko má šesť vinohradníckych oblastí, 40 vinohradníckych rajónov a 624 vinohradníckych obcí (tab. 1).

Tab. 1. Vinohradnícke oblasti Slovenska

Vinohradnícke oblasti	Plocha vinohradov [ha]	Podiel [%]	Počet rajónov/obcí
Malokarpatská	4 889,3	28,70	12/141
Južnoslovenská	5 018,6	29,40	8/129
Nitrianska	3 891,2	22,80	9/187
Stredoslovenská	1 580,5	9,30	7/127
Východoslovenská	863,1	5,10	4/99
Tokaj	801,7	4,70	0/7
Spolu	17 044,4	100,00	40/690

Vinohradnícka oblasť je základná jednotka v regionálnom členení vinohradníckych plôch a vyznačuje sa relatívne homogénnymi prírodnými podmienkami ovplyvňujúcimi charakter a kvalitu vína.

Vinohradnícky rajón je časť vinohradníckej oblasti, vyznačuje sa vyšším stupňom homogenity ovplyvňujúcim kvalitu a charakter vína.

Slovenské vinohradnícke oblasti sú na severnej hranici pestovania viniča hroznorodého alebo tesne pod ňou. Ich prírodné podmienky nedovoľujú dosahovať výšku úrod južnejšie položených vinohradníckych oblastí, najmä ak sú vinice na svahoch a menej úrodných pôdach. Hrozno dopestované v našich vinohradníckych oblastiach je však hodnotnou surovinou na výrobu kvalitných až vysokokvalitných vín.

Diverzitu krajiny podmieňuje striedanie plôch s rôznym využitím: les, vinohrad, pole, lúka, remízky. Vinohradnícka oblasť Tokaj. Foto: D. Štefunková

- **Malokarpatská vinohradnícka oblasť** – člení sa na 12 rajónov (Skalický, Záhorský, Stupavský, Bratislavský, Pezinský, Modranský, Doliansky, Orešiansky, Senecký, Trnavský, Hlohovecký a Vrbovský). Už z názvu vyplýva, že pomyselné centrum oblasti tvorí pohorie Malé Karpaty. Vinohrady sú často lokalizované na svahoch, väčšinou juhozápadných, západných a juhovýchodných. Príznačná je aj výrazná heterogenita pôd, na juhovýchode prevláda ťažká hlinitá pôda, na severozápade ľahšia kamenistá. Pestovali sa a stále sa tu pestujú najmä biele muštové odrody, z ktorých prevláda *Veltlín zelený*. Miestne sú však výraznejšie zastúpené aj iné odrody, napr. v Rači *Frankovka modrá*, v Pezinku *Rizling vlašský*, v Limbachu *Silvánske zelené*. Začínajú sa pestovať aj *Chardonnay*, *Devín*, *Alibernet* a kabernety.

- **Južnoslovenská vinohradnícka oblasť** – nachádza sa na Podunajskej nížine a tvorí ju 8 rajónov (Šamorínsky, Dunajskostredský, Galantský, Palárikovský, Komárňanský, Hurbanovský, Strekovský a Štúrovský). V tejto oblasti sú výborné klimatické podmienky, a preto hrozno pravidelne dosahuje vysokú cukratosť. Osobitne kvalitné hrozno sa dopestúva v Strekovskom a Štúrovskom rajóne. Z bielych odrôd sa tu pestuje najmä *Rizling vlašský* a *Rizling rýnsky*, z modrých *Frankovka modrá*. Vo väčšej miere sa začínajú pestovať odrody *Devín*, *Cabernet Sauvignon* a na malej výmere novšie slovenské odrody *Dunaj*, *Nitra*, *Váh* a *Hron*.

- **Nitrianska vinohradnícka oblasť** – pozostáva z 9 rajónov (Šintavského, Nitrianskeho, Radošinského, Zlatomoravského, Vrábelského, Žitavského, Želiezov-

ského, Tekovského a Pukaneckého) a vyznačuje sa veľkou geografickou i odrodovou heterogenitou. Najviac sa pestuje *Rizling vlašský*, *Veltlín zelený*, *Silvánske zelené* a *Tramín červený*. Malé zastúpenie majú modré muštové odrody – *Rulandské modré*, *Svätovavrinecké* a *Frankovka modrá*. Pre Levice je typická *Frankovka modrá*, pre Vráble *Sauvignon*, pre Radošinu *Rulandské modré* (*Radošinský klevner*). V oblasti sa nachádzajú aj najväčší výrobcovia šumivých vín na Slovensku, preto sa tu pestujú aj aromatické odrody *Muskát Ottonel* a *Irsai Oliver*.

- **Stredoslovenská vinohradnícka oblasť** – má 7 rajónov (Ipeľský, Hontiansky, Vinický, Modrokamenský, Filakovský, Gemerský a Tornaľský). Je situovaná na južných svahoch Krupinskej pahorkatiny a v Ipeľskej nížine. Južná časť oblasti je teplá a suchá s miernou zimou; severná časť vlhká s chladnejšou zimou. Najviac sa pestujú odrody *Rizling vlašský*, *Veltlínske zelené* a *Müller-Thurgau*. Vysokú kvalitu dosahuje *Tramín červený* a *Rulandské biele*. Z modrých odrôd sa pestujú tie, ktoré majú kratšie vegetačné obdobie a nižší obsah kyselín (*Svätovavrinecké*, *Modrý Portugal* a *Frankovka modrá*).

- **Východoslovenská vinohradnícka oblasť** – má 4 rajóny (Moldavský, Sobranský, Michalovský a Kráľovskochlmecský), jej vinohrady sa nachádzajú v okolí miest Michalovce, Sobrance, Kráľovský Chlmec, Strážske a Moldava nad Bodvou, najmä na severnom okraji Východoslovenskej nížiny a na svahoch Vihorlatského pohoria, z čoho vyplýva aj relatívne vysoká pôdna

Správne ošetrovaný vinohrad pestovaný na vhodnej lokalite má dlhú životnosť aj z ekonomického hľadiska. V medziradi sa využíva zatrávnenie alebo prirodzená vegetačná pokrývka, v príkmennom páse sa udržiava pôda v bezburinovom stave mechanickým obrábaním alebo aplikáciou herbicídov. Zatrávnenie, resp. prirodzená vegetačná pokrývka, výrazne znižuje riziko erózie pôdy, najmä na svahoch. Levice, južnoslovenská vinohradnícka oblasť. Foto: L. Končeková

heterogenita. Pestujú sa tu odrody *Rizling vlašský*, *Silvanske zelené*, *Dievčie hrozno*, *Müller-Thurgau*, na južných svahoch *Tramín červený* a *Rulandské biele*.

• **Vinohradnícka oblasť Tokaj** – tvorí ju 7 vinohradníckych obcí (Bara, Čerhov, Černochovo, Malá Trňa, Slovenské Nové Mesto, Veľká Trňa a Viničky). Vinohrady sa nachádzajú najmä na svahoch s južnou, juhozápadnou a juhovýchodnou expozíciou. Pestujú sa tu odrody *Furmint*, *Lipovina* a *Muškat žltý* (povolená je aj odroda *Zeta*), ktoré tvoria za priaznivých podmienok ciběby používané na výrobu tokajských výberových vín a tokajských esencií (Fondrk, 2009).

V aktuálne platnej listine registrovaných odrôd Slovenska je zapísaných 51 odrôd viniča hroznorodého. Na výrobu bieleho vína je registrovaných 23 bielych muštových odrôd, na výrobu červeného vína 10 modrých muštových odrôd, na výrobu tokajského vína 3 odrody, 16 stolových odrôd a 10 odrôd podpníkového viniča. Celkové množstvo pestovaných odrôd je však podstatne vyššie. Najmä záhradkári pestujú i staré krajové a novošlachtené odrody, ktoré nie sú zapísané v listine registrovaných odrôd Slovenska i odrody importované z rôznych častí sveta.

Súčasný stav vinohradníctva

Pestovanie viniča hroznorodého na Slovensku má dlhodobú tradíciu a opodstatnenie. V prístupových ko-

naniach s EÚ sa dohodlo pestovanie viniča v našej krajine na výmere 22 227 ha.

Podmienky pestovania viniča a výroby vína na Slovensku upravuje zákon č. 283/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 182/2005 Z. z. o vinohradníctve a vinárstve, ktorý špecifikuje nároky na kvalitu a kvantitu vinohradníckej a vinárskej výroby podľa súčasných svetových trendov. Vinič hroznorodý treba podľa toho pestovať iba na najkvalitnejších vinohradníckych honoch, kde má jeho pestovanie dlhoročnú tradíciu a kvalita hrozna (a z neho vyrobeného muštu) nevyžaduje v priemerných vinohradníckych ročníkoch zvyšovanie cukornatosti muštu prídávaním repného cukru alebo zahusťovaním muštov viac ako o 4,25° NM.

Národný plán reštrukturalizácie vinohradov (Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky, 2002) podporuje reštrukturalizáciu viníc už od plochy 0,3 ha. Podľa tohto dokumentu sú finančne dotované reštrukturalizačné opatrenia: zmena odrôd, zmena počtu krov viniča – zahusťovanie, dosadba, presun vinohradov

do svahov, rekonštrukcia terás, zavlažovanie a vyklčovanie.

Pri reštrukturalizácii viníc treba predísť nežiaducim vplyvom na kvantitu a kvalitu produkcie hrozna, s ktorými sme sa v minulosti stretávali. Vinohradnícke regióny Slovenska sú najsevernejšie v strednej Európe, preto sa musí venovať veľká pozornosť výberu miesta, odrôd, pestovateľských a pôdnych technológií, čím sa zabezpečí optimálne využitie klimatických a pôdnych podmienok i biologického potenciálu odrôd viniča hroznorodého. Tieto podmienky umožňujú v závislosti od odrôd dosiahnuť v normálnom vinohradníckom ročníku hektárové úrody 10 t i viac s cukornatosťou hrozna 16° NM aj vyššou. Reštrukturalizované vinice majú zabezpečiť dostatočnú produkciu kvalitného hrozna na výrobu jednotlivých kategórií vína. Pre produkciu takéhoto hrozna sú v zákone č. 283/2007 Z. z. o vinohradníctve a vinárstve a v doplnujúcich vyhláškach stanovené limity. Pri výsadbe viniča na pestovanie hrozna na výrobu akostného vína a akostného vína s prívlastkom treba vo všetkých vinohradníckych oblastiach používať spony zabezpečujúce najmenej 3 300 krov viniča na ploche 1 ha a takú šírku medziradi, ktorá umožňuje riadne mechanické obrábanie pôdy a ošetrovanie viniča v záujme dosiahnutia súladu medzi množstvom a kvalitou vypestovaného hrozna. Treba tiež prihliadať na zloženie a agrochemické vlastnosti pôdy. Na výsušné polohy a málo výživné pôdy sa vysádzajú viničové kry menších tvarov, viac ako 4 000 na

Vinohradnícke oblasti Slovenskej republiky: 1 – malokapatská, 2 – južnoslovenská, 3 – nitrianska, 4 – stredoslovenská, 5 – východoslovenská, 6 – Tokaj. Zdroj: Atlas krajiny SR, 2002

1 ha vinohradu. Na ostatné polohy na bezskeletových výživných pôdach sa vysádzajú kry väčších tvarov – menej ako 4 000 na ha vinohradu.

Na dosiahnutie súladu medzi množstvom a kvalitou vypestovaného hrozna na výrobu akostného vína treba dodržiavať zaťaženie krov viniča očkami s prihliadnutím na pestované odrody a pôdno-klimatické podmienky vinohradníckeho rajónu v počte 60 000 – 80 000 očiek na 1 ha vinohradu a v prípade hrozna na výrobu akostného vína s prívlastkom treba zaťaženie kra viniča očkami zmenšiť o 15 – 20 %. Maximálny výnos v prípade hrozna určeného na výrobu akostného vína je 14 t . ha⁻¹ a v prípade výroby akostného vína s prívlastkom 9,5 t . ha⁻¹.

V súčasnosti sa vinohradnícka výroba oživuje. Štát podporuje výsadbu nových vinohradov subvenciami a výhodnými úvermi. Podľa koncepcie rozvoja vinohradníctva a vinárstva a rozvojového programu vinohradníctva na Slovensku je cieľová výmera viníc (zahrňujúca rodiace vinohrady, vinohrady v revitalizácii, podpníkové vinohrady a vinohradnícke škôlky) okolo 22 200 ha. Táto výmera nie je konštantná, môže sa meniť v závislosti od požiadaviek trhu s hroznom a vínom. Podľa koncepcie Európskej únie bude od r. 2012 výroba hrozna a vína liberalizovaná.

* * *

Producenti hrozna a z neho vyrobeného vína oživujú staré vinohradnícke a vinárske tradície formou vinobraní, degustácií a výstav vín, dní otvorených vínnych pivníc a zriaďovania vínnych ciest. Vínné cesty slúžia aj na propagáciu regionálnych vín, potravín, zvyklostí

a tradícií. Vinohradníkov motivujú k produkcii lepšieho vína a ku kultúre jeho podávania.

Je potešiteľné, že slovenskí vinári produkujú vína úspešné i na medzinárodných výstavách a trhoch, čím obnovujú tradíciu a bývalú slávu našich vín. Významnú úlohu zohráva *Európsky vinársky rytiersky stav*, ktorý odporúča a odborne usmerňuje produkciu kvalitného hrozna a z neho vyrobeného vína. Podieľa sa tiež na odbornom vzdelávaní, hodnotení kvality hrozna a vína, jeho uvádzaní do obehu i oživovaní a udržiavaní vinohradníckych a vinárskych tradícií.

Literatúra

- Bernáth, S.: Vinohradníctvo. Vysokoškolská učebnica, Nitra : SPU, 2008.
- Fondrk, M.: Vinohradnícke oblasti Slovenska. Víno, 2009, s. 53 – 57.
- Hronský, Š. a kol.: Výsadba ovocných sádov a vinohradov. Nitra : SPU, Bratislava : Slovenská poľnohospodárska a potravinárska komora, 2000.
- Kahounová, E.: Tradičné formy agrotechniky viniča a technológie vinárstva na Slovensku. Agrikultúra, 1970, s. 111 – 123.
- Kazimír, Š.: Pestovanie viniča a produkcia vína na Slovensku v minulosti. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986.

Doc. Ing. Štefan Hronský, PhD., stefan.hronsky@uniag.sk
Ing. Eduard Pintér, PhD., eduard.pinter@uniag.sk
Katedra ovocinárstva, vinohradníctva a vinárstva
Fakulty záhradníctva a krajinného inžinierstva
Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, Trieda
A. Hlinku 2, 949 76 Nitra